

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито методичні засади формування вокально-хорових компетенцій підлітків у позашкільних навчальних закладах. Висвітлено сутність вокально-хорових компетенцій, зокрема вокально-хорових навичок, розкрито методичні засади та узагальнено методичні рекомендації з формування вокально-хорових компетенцій. Звернено увагу на вокально-хорову роботу з підлітками у позашкільних навчальних закладах (школах естетичного виховання). Розкрито цінність та значення вокально-хорових компетенцій для збагачення духовного, художньо-емоційного, патріотичного, музичного, естетичного та гуманістичного розвитку учнівської молоді. Розкрито значення інтерактивних методів навчання та мультимедійних технологій у процесі вокально-хорової роботи з учнями підліткового віку в позашкільних навчальних закладах початкової мистецької освіти.

Обґрунтовано умови розвитку, навчання, удосконалення та формування вокально-хорових компетенцій підлітків відповідно до їх психолого - фізіологічних вікових особливостей в процесі вокально-хорової роботи. Наголошено, що художньо-виразне виконання кращих вокально-хорових народних, класичних, джазових, багатоголосних сучасних творів розвиває духовність, культуру, емоційність, патріотизм і збагачує музичний та життєвий досвід.

Ключові слова: *вокально-хорові компетенції, вокально-хорові навички, інтерактивні методи навчання, мультимедійні технології, підлітки, позашкільні навчальні заклади, школи мистецтв.*

Сучасний розвиток українського суспільства потребує культурного, духовного, національно-патріотичного піднесення. Збагачення високоосвіченої української особистості неможливе без впливу якісних мистецько-культурних інтеграцій, музичного мистецтва та впровадження в усі загальноосвітні, позашкільні мистецькі навчальні заклади сучасних форм, інтерактивних методів роботи з учнівською молоддю на вокальних та хорових уроках з використанням мультимедійних технологій. Важливо використовувати, зберігати, збагачувати, розвивати культуру, духовність, художньо-естетичне, національно-патріотичне, морально-етичне, музичне виховання молодого підростаючого покоління. Ми не повинні забувати про коріння нашого народу, історію, традиції, звичаї. Навпаки – примножувати та розвивати культурно-музичні традиції, надихати молодь на любов до всього українського.

Особливу роль у становленні вихованої, культурної та освіченої особистості відіграє, насамперед, родина, в якій вона виховувалась та росла. Колискова пісня матері, народна пісня бабусі, фортепіанна (і не тільки) гра і спів дідуся, слухання класичної, народної, джазової музики позитивно впливають на маленьких українців більше, ніж ми собі уявляємо. Таке виховання, безсумнівно, відкладається в підсвідомості кожної музично-освіченої та культурної людини. Так само і дитина, яка ходить або ходила в музичну школу, в школу мистецтв та в спеціалізований мистецько-навчальний заклад суттєво відрізняється від своїх однолітків. Вона вихованіша, культурніша, розумніша, творчо-активна та неординарна особистість. Знає багато різноманітних українських народних, сучасних, джазових та якісних сучасних пісень. Виконує фортепіанні твори класичних, джазових, сучасних українських та світових композиторів.

Важливо залучити якомога більше дітей, підлітків до роботи в позашкільних навчальних мистецьких закладах. Чим більше буде музично-освіченої молоді, тим легше буде нам жити і працювати в Україні. У нас гарні діти, прекрасна молодь, вони зможуть розвинути країну, наполегливо працюючи та відповідально, з глибокою шаною та повагою,

відноситись до збереження українських народних традицій, звичаїв, обрядів, якісного інтерпретаційного виконання фортепіанних і вокально-хорових творів українських та світових композиторів.

У цьому зв'язку важливим, на наш погляд, є залучення школярів до активної музично-творчої діяльності, яка здійснюється у середніх загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах і спрямована на формування ціннісних орієнтацій та естетичних смаків, розвиток музичних здібностей, загальної культури і високих моральних якостей особистості. Найпоширенішим видом активної музичної діяльності підлітків є сольний, ансамблевий та хоровий спів, який потребує сформованості *спеціальних компетенцій* (музичних здібностей, природних вокальних даних, вокально-хорових навичок, здатність до колективного співу та сценічної діяльності тощо).

Окремі аспекти цієї проблеми вже знайшли наукове обґрунтування у філософських, психолого-педагогічних та мистецтвознавчих дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених.

✓ Вікові особливості формування особистості у підлітковий період висвітлено у психолого-педагогічних працях Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, В. Бондаря, І. Беха, І. Блонського, С. Полгородника, В. Турченко та ін.

✓ Психологію музичних здібностей і музичної діяльності досліджено А. Готсдинером, Г. Єржемським, Б. Тепловим, В. Петрушиним, Г. Ципіним та ін.

✓ Структуру діяльності та процес формування спеціальних умінь і навичок науково обґрунтовано у психологічних працях Б. Ананьєва, М. Бернштейна, О. Леонтєва, С. Максименка, В. М'ясищева, П. М'ясоїда, В. Петрушина, К. Платонова, Б. Теплової та ін.

✓ Науково-методичні основи музично-естетичного виховання дітей та юнацтва широко висвітлено у працях видатних музичних діячів минулого (О. Апраксіна, Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, В. Косенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Б. Яворський, В. Шацька та ін.). Проблеми формування особистості школяра засобами хорового співу розглядалися у наукових працях Ю. Алієва, А. Болгарського, З. Кальніченко та ін.

✓ Різні аспекти формування вокально-хорових навичок у виконавців різного віку вже досліджено вітчизняними науковцями та педагогами-практиками (В. Антонюк, Н. Ветлугіна, Л. Гавриленко, Н. Гребенюк, Н. Добровольська, О. Єременко, А. Козир, Д. Локшин, Н. Маслов, Т. Овчиннікова, Д. Огороднов, Н. Орлова, К. Пігров, І. Пономарьков, В. Попов, О. Раввінов, В. Соколов, В. Тевліна, П. Чесноков та ін.).

✓ Наукові основи процесу співу та функціонування голосового апарату розкрито у працях Д. Аспелунда, В. Багадурова, К. Вітвицького, Ф. Вітта, Б. Гнидя, П. Голубєва, Н. Гребенюк, Ю. Грищенко, Л. Дмитрієва, В. Ємельянова, Ф. Заседателева, К. Злобіна, І. Левідова, Д. Люша, Є. Малиніної, М. Микиші, В. Морозова, І. Назаренка, І. Прянішнікова, Л. Работнова, О. Стахевича, Г. Стулової, Р. Юссона, В. Юшманова та ін.

✓ Науково-методичні засади вокальної підготовки вчителя музики, який забезпечує процес формування вокально-хорових умінь і навичок учнів, обґрунтовано у працях Л. Дерев'янка, А. Менабені, Н. Можайкіної, П. Ніколаєнко, Н. Овчаренко, Л. Пашкіної, Т. Пляченко, Ю. Юцевича та ін.

Незважаючи на те, що більшість цих теоретичних положень і методик упроваджено в практику, проблема формування вокально-хорових компетенцій підлітків засобами позашкільної музично-творчої діяльності є малодослідженою і потребує наукового обґрунтування.

Традиційний шкільний колектив, основним структурним компонентом якого є клас, не може забезпечити належні умови для засвоєння учнями всього багатства соціального досвіду музично-творчої діяльності, усунути ізоляцію між класами і різними віковими групами, позбавити внутрішньоколективні відносини одноманітності й обмеженості. Тому художньо-естетичне виховання школярів продовжується і розширюється поза межами школи і реалізується засобами художньо-творчої діяльності у різноманітних музичних колективах (вокально-хорових, музично-інструментальних тощо).

Позашкільні навчальні заклади (центри дитячої та юнацької творчості, школи естетичного виховання – школи мистецтв, дитячі музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові школи) як складова системи *позашкільної освіти* забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації, інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створюють умови для організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців і слухачів.

Позашкільні спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи мистецтв) спрямовані на музичний розвиток не тільки обдарованих учнів, а й на всіх, хто має бажання розвинути музичні знання, вміння та навички – компетенції.

Завдання музичного навчання і виховання у спеціалізованих школах естетичного виховання полягає не лише у формуванні інтересу й любові до музики, розвитку естетичного смаку та вміння критично оцінювати художні явища, а й у вихованні майбутнього музиканта-професіонала з належним рівнем розвитку спеціальних компетенцій (вокально-хорових, музично-інструментальних, музично-теоретичних тощо).

Цей процес має здійснюватися за спеціально розробленою методикою, що й визначило актуальність і необхідність нашого наукового дослідження.

Вокально-хорові компетенції ми трактуємо як комплекс природно-психологічних особливостей і набутих у процесі навчання якостей особистості, сформованість яких забезпечує успішність музично-творчої діяльності у вокально-хорових колективах.

Структуру вокально-хорових компетенцій підлітків, які можливо сформувані на заняттях позашкільних музично-творчих колективів, ми репрезентуємо такими складовими:

- музичні здібності (музичний слух, музична пам'ять, відчуття метро-ритму, здатність до творчості тощо);
- вокально-хорові навички (співацька постава, дихання, чистота інтонування, метро-ритмічна синхронність, темброве забарвлення голосу відповідно до характеру звучання партії, ансамблева дикція та артикуляція, динамічна гнучкість тощо);
- вікові фізіологічні та індивідуальні психологічні особливості (природні вокальні дані та стан сформованість співацького апарату, здатність до навчання та самовдосконалення, тип темпераменту, здатність до творчої співпраці та публічної музичної діяльності тощо);
- особистісні якості (музикальність, артистичність, комунікабельність, організованість, наполегливість, толерантність, емпатійність тощо);
- інтелектуальна, естетична і духовна сфера підлітка (рівень розвитку інтелектуальних здібностей, здатність сприймати і засвоювати навчальну інформацію, здатність до художньо-образного мислення, наявність високих моральних якостей, духовно-світоглядна позиція тощо);
- культура особистості (культура спілкування у творчому колективі, мовленнєва культура, зовнішність, міміка, жести, постава, сценічна культура, виконавська манера тощо).

Методика формування вокально-хорових компетенцій підлітків у процесі позашкільної музично-творчої діяльності ґрунтується на аксіологічному, компетентнісному і діяльнісному підходах. Вони забезпечать:

♪ розвиток індивідуальних вокально-виконавських навичок (співацька постава, співацьке дихання, атака співацького звука, звуковедення, дикція, артикуляція, темброве забарвлення голосу тощо);

♪ формування музично-слухових уявлень (розвинений внутрішній слух, ладове чуття, мелодичний і гармонічний слух, координація слуху й голосу тощо);

♪ розвиток навичок сольфеджування (спроможність читати нотний текст своєї ансамблевої або хорової партії та вірно його інтонувати голосом з назвою нот);

♪ опанування навичок ансамблевого й хорового співу (здатність до унісонного та багатоголосного співу, чистота інтонування в акордах, метро-ритмічна синхронність, однакове темброве забарвлення голосів у партії, ансамблева дикція та артикуляція, збалансованість звучання ансамблевих або хорових партій тощо);

- ♪ розуміння диригентського жесту (різних метричних схем, штрихів, динамічних відтінків тощо);
- ♪ засвоєння музично-історичних і музично-теоретичних знань (відчуття епохи, авторського стилю, форми й жанру музичного твору);
- ♪ стимулювання художньо-образного мислення засобами ІТ-технологій;
- ♪ формування естетичного смаку, ціннісних орієнтацій, духовності й толерантності на високохудожніх творах класичної і сучасної хорової музики;
- ♪ збагачення музично-виконавського досвіду та формування сценічної культури підлітків.

Проаналізувавши стан дослідженості проблеми формування вокально-хорових компетенцій підлітків у процесі позашкільної музично-творчої діяльності, ми визначили суперечності:

- між вузькопрофесійним підходом до вокально-хорового навчання у позашкільних музичних колективах та потребою формування у підлітків естетичних і духовних цінностей;
- між необхідністю формування у підлітків художньої компетентності та відсутністю відповідного методичного забезпечення цього процесу у позашкільних навчальних закладах.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України "Про освіту", цим Законом, і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Позашкільний навчальний заклад - складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Поштовхом до педагогічної творчості можуть стати цікаві практичні матеріали з використанням на уроках мультимедійних комп'ютерних технологій, інтерактивних методів навчання та багато ін. І не слід забувати про виховання дитини на основі українського музичного спрямування, основане по принципу всебічного гармонійного розвитку його особистості.

Звідси і завдання вчителя – сприяти багатогранному розвитку здібностей учнів, озброїти їх всесторонніми знаннями для ініціативної, творчої діяльності на будь-якому поприщі науки, техніки, мистецтва.

Отже, вокально-хорова робота має свою специфіку. Вона обумовлена перш за все тим, що дитячий організм на відміну від дорослого знаходиться в постійному розвитку і змінюється. Практикою доведено, що спів підлітковому віці не тільки не шкідливо, а і корисно. Мова йде про своєрідність співу, правильному в вокальному відношенні, що можливо при виконанні окремих принципів. Спів сприяє розвитку голосових зв'язок, дихального і артикуляційного апаратів. Головне, спів у підлітковому віці сприяє згуртуванню, спілкуванню та творчій самореалізації в процесі уроків та концертної діяльності. Цього дуже не вистачає учням старшого віку. Обмеження спілкування з телефоном, комп'ютером – головне завдання теперішнього вчителя. Це можливо завдяки музиці. Тому вокально-хоровий спів повинен проводитись на основі загально дидактичних і спеціальних принципів навчання. Провідними серед цих принципів вважаємо: принцип виховального навчання, науковості, зв'язку з життям.

Література

1. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность / Под ред. О.Г. Газенко. – М.: Наука, 1990. – 489 с.
2. Добровольская Н.Н. Вокальные упражнения в хоре подростков / Под ред. Румер М.А. – М.: Академия педагогических наук, 1959. – 110 с.

3. Пастушенко О.З., Скалецький Р.А. Методичний посібник до викладання співів у V – VIII класах восьмирічної школи. – К.: «Радянська школа», 1963. – 150 с.
4. Пігров К. Керування хором. – К.: 1962.
5. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
6. Тоцька Л. О. Сучасні тенденції розвитку вокальної підготовки майбутніх учителів музики [Текст] / О. Тоцька // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14, Теорія і методика мистецької освіти : научное издание / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ : НПУ, 2007. – Вип. 5 (10) : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти", 26 - 27 квітня 2007 р. – С. 75-78.

References

1. Bernshteyn N.A. Fiziologiya dvizheniy i aktivnost' / Pod red. O.G. Gizenko. – M.: Nauka, 1990. – 489 s.
2. Dobrovolskaya N.N. Vokal'nyye upravleniya v khore podrostkov / Pod red. Rumer M.A. – M.: Akademiya pedagogicheskikh nauk, 1959. – 110 s.
3. Pastushenko O.Z., Skalets'kiy R.A. Metodichniy posibnik do vikladannya spiviv u V – VIII klasakh vos'mirichnoyi shkoli. – K.: «Radyans'ka shkola», 1963. – 150 s.
4. Pigrov K. Keruvannya khorom. – K.: 1962.
5. Rostovskiy O. YA. Metodika vikladannya muziki v osnovniy shkoli: Navch.-metod. posibnik. – 2-ye vid., dop. – Ternopil': Navchal'na kniga – Bogdan, 2001. – 272 s.
6. Tots'ka L. O. Suchasni tendentsiji rozvitku vokal'noyi pidgotovki maybutnikh uchiteliv muziki [Tekst] / O. Tots'ka // Naukoviy chasopis Natsional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 14, Teoriya i metodika mistets'koji osviti : nauchnoye izdaniye / M-vo osviti i nauki Ukraini, NPU im. M.P. Dragomanova. – Kijiv : NPU, 2007. – Vip. 5 (10) : Materiali II Mizhnarodnoji naukovo-praktichnoji konferentsiji "Gumanistichni oriientiri mistets'koji osviti", 26 - 27 kvitnya 2007 r. – S. 75-78.

В статье представлены методические принципы формирования вокально-хоровых компетенций подростков во внеклассных учебных заведениях. Отражена суть вокально-хоровых компетенций, в частности, вокально-хоровые навыки, методические принципы, обобщены методические рекомендации по формированию вокально-хоровых компетенций. Уделено внимание вокально-хоровой работе с подростками во внеклассных учебных заведениях (школах эстетического воспитания). Ценность вокально-хоровых конкурсов раскрываются для обогащения духовного, художественно-эмоционального, патриотического, музыкального, эстетического и гуманистического развития студенческой молодежи.

Внедрение интерактивных методов обучения и мультимедийных технологий раскрываются в процессе вокально-хоровой работы с учащимися - подростками во внеклассных учебных заведениях начального художественного образования.

Значение развития, совершенствования и формирования вокально-хоровых компетенций подростков соответствует физиологии их возрастных особенностей в процессе вокально-хоровой работы. Отмечается, что художественно-исполнительская реализация лучших вокально-хоровых народных, классических, джазовых, современных произведений развивает духовность, культуру, эмоциональность, патриотизм и обогащает музыкальный и жизненный опыт.

Ключевые слова: *вокально-хоровые компетенции, вокально-хоровые навыки, интерактивные методы обучения, мультимедийные технологии, подростки, внешкольные учебные заведения, школы искусств.*

In the article methodical principles of forming of vocally-choral competences of teenagers are exposed in out-of-school educational establishments. Essence of vocally-choral competences is

reflected, in particular vocally-choral skills, methodical principles are exposed and methodical recommendations are generalized on forming of vocally-choral competences. Paid attention to vocally-choral work with teenagers in out-of-school educational establishments (schools of aesthetic education). A value and value of vocally-choral competences are exposed for enriching of spiritual, artistically-emotional, patriotic, musical, aesthetic and humanistic development of student's young people.

A value and introduction of interactive methods of studies and multimedia technologies are exposed in the process of vocally-choral work with the students of teens in out-of-school educational establishments of primary artistic education.

The value of development, studies, improvement and forming of vocally-choral competences of teenagers is reasonable accordingly them physiology age-old features in the process of vocally-choral work. It is marked that artistically-expressive implementation of the best vocally-choral folk, classic, jazz, many-voiced modern works develops spirituality, culture, emotionality, patriotism and enriches musical and vital experience.

Keywords: *vocally-choral competences, vocally-choral skills, interactive methods of studies, multimedia technologies, teenagers, out-of-school educational establishments, schools of arts.*

УДК 37.035: [373.5.016:78

Мозілей І. В.

НАРОДНА МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена проблемі національного виховання в теорії і практиці загальноосвітньої школи. Автор наголошує на актуальності і значущості окресленого напрямку мистецької освіти, аналізує основні поняття, розглядає народну музику як важливий засіб формування національної свідомості учнів середніх класів на уроках музичного мистецтва. Осягнення учнями народної музики зробить їх добрішими та чуйнішими, оскільки зміст народної музики сповнений потенціалу високої духовності й справжніх життєвих цінностей.

Ключові слова: *національне виховання, національна свідомість, мистецька освіта, урок музичного мистецтва, народна музика, національна свідомість учнів середніх класів.*

Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед молоді. Особливе занепокоєння сьогодні викликає відсутність у більшості юнацтва усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення власної діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої системи народної освіти, яка б виховувала національно свідомих громадяни України.

Національна свідомість породжується національним почуттям, тобто почуттям власної самобутності й відмінності від інших націй. На жаль, історично склалося, що у більшій частині молодого покоління нівельовані патріотичні почуття, національна свідомість. Формуванню національної свідомості особистості сприяють такі важливі засоби як історія народу й держави, рідна мова, словесність, фольклор, народні звичаї й обряди, мистецтво, родинно-побутова культура, народна педагогіка тощо.

З розвитком національної державності значно змінилось ставлення суспільства до національних традицій, а також погляди на засоби виховання дітей та юнацтва. Це відбивається на прагненні людей до пізнання своєї фольклорної спадщини, яка нині відкривається новими гранями, а також зверненні до неї як до духовної скарбниці, яка живила багато поколінь наших предків, але була майже забута. Народознавчі підходи у виховній роботі з учнями (календарні свята, різноманітні ярмарки, конкурси тощо) звільняють цю роботу від примусовості, надуманості й абстрактності, заповняють той вакуум, які донедавна тяжіли над школою. При цьому, зокрема, ідея відродження національної